

Juurviljaaed Brandenburgi värava juures, 1947. Postkaart

BERLIIN, ZWISCHENNUTZUNG, GENTRIFIKATSIOON JA AKTIVISM

JEKATERINA BALICKA, maastikuarhitekt ja Eesti Maaülikooli doktorant

BERLIINI HIILGUS

Viimast kümnendit iseloomustab urbanistika õitseng. Populaarseks, reaalseks ja oluliseks on saanud sõnad, fraasid nagu rohujuuretasandi linnaalgatused, osalus ja loomelinnakud. Berliinist mõeldakse tänapäevani kui lähedast, loomingulisest ja elamisväärsest linnast, justkui juurutaks keegi Berliinis Jane Jacobsi pärandit linna strateegiates. Ja linn lõikab sellest madalaeelarvelisest lähedusest kasu. Berliini praegune linnapea Klaus Wowereit (2001–) on väitnud, et „Berliin on vaene, kuid seksikas”, meeli-tades niimoodi kohale inimesi üle Saksamaa ja üle kogu maailma, nii lühikülalisteks, kui ka pikemalt elama. Turistliku huvi objektiks pole viimastel kümnenditel olnud vaid linna arhitektuur ja muuseumid, vaid ka elukvaliteet: iseloomulik vabadus ja määramatus. Idee, et Berliin on lahe,

VÄLISVAATLUS

mille näiteks võiks olla tellingute all kebabi söömine samal ajal kui inimesed sinu nina alt mööduvad; või pärast kirbuturul ostlemist Mauerpargis karaoke vaatamine-kuulamine; või sessioon retrofotoputkas Warschauer Straßel asuvas trammipeatuses; või legendaarse Berghaini klubi ukse taga pikas järjekorras seismine; või mõni muu stseen easyJeti turismi iduüllist aastatel 2006–2010.

Elu Berliinis ülistatakse, sest see haakub kaasaja Zeitgeistiga. Teemad, mida sageli Berliiniga seostatakse on skvottimine, *lo-fi* kunstiskeene, klubid ja ajutiste kasutuste projektid – **Zwischennutzung**. Philipp Oswald kirjeldab oma raamatus „*Berlin – Stadt ohne Form: Strategien einer anderen Architektur*” linna kui „hüljatud maastike urbanistlikku uurimislaborit”. Oswaldi tsitaat kirjeldab 3,5 miljoni elanikuga Berliini suurepäraselt. Nimelt selle erinevaid, linnaosaid (**Kiez**'e), mille trendikus on ajas muutuv – Charlottenburg oli popp 1960. aastatel, Schöneberg 1970. aastatel, mida ilmestas David Bowie, skvottimine sai Kreuzbergis alguse 1980. aastatel, Prenzlauer Berg oli trendikas 1990. aastatest varaste 2000. aastateni, sellele järgnes jällegi Kreuzbergi ja Friedrichshaini populaarsus; hiljuti Neukölln. Berliinlased ise valisid endale koduks linnaosa vastavalt üürihinnale, kuid ka lähtudes isiklikest vaadetest ning elustiilist.

ARENG, LOOMINGULISUS, GENTRIFIKATSIION

Sellise linna, nagu me Berliini täna tunneme, areng „algas” pärast Teise maailmasõja hävitustegevust, mis linna struktuuri perforeeris. Pärast Berliini kaheks jagamist 1945. aastal kolisid mitmed tööstused Lääne-Saksamaa lõunaossa ja algas Lääne-Berliini deindustrialiseerumine. Kui uue Lääne-Saksamaa pealinnaks määrati Bonn, sai Lääne-Berliinist müüri ümbritsetud enklaav, aga Ida-Berliinist vastupidiselt 40 aastaks Ida-Saksamaa esinduspealinn.

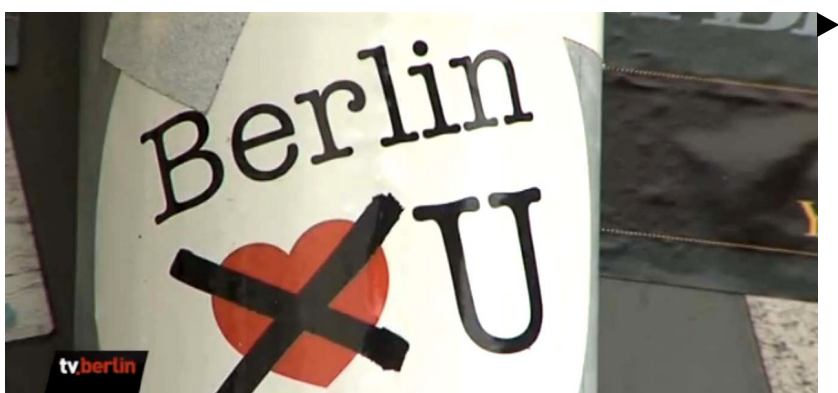
Kasutu maa üleküllus tingis suhteliselt madalad üürihinnad ja katalüüsi subkultuuride arengut. „**Sissepoole pööratud perifreeria**”, kasutuna seisvad alad linna sees ning eripärane perforeeritud struktuur tegid Berliinist mitme kümnendi vältel, alates juba 1960. aastatest parima koha „**loominguliste linnaosade**” arenguks. Loominguline õitseng migreerus ühest linnaosast teise sõltudes kümnendi majanduslikest, poliitilistest ning kultuurilistest oludest. Selles mõttes võib linnaosade arengut võrrelda loodusliku järgnevusega, mis saab alguse esimestest elanikest, kes nuhivad välja kasutamata võimalused tühjas ruumis, aga on ka kohastunud keerulistes tingimustes ellu jääma ning rikastuma. Eelnevale faasile järgneb teiste „liikide” saabumine, kes on kohastunud ainult juba ette valmistatud maastikes tegutsema. See on hetk, kui linnaosa muutub trendikaks, pinnas viljakamaks ja urbanismi terminites algab gentrifitseerumine.

Ajutised kasutused Berliinis saavad alguse samadelt alustelt kui teised ülalmainitud kultuurilised liikumised. Vastupidiselt üldlevinud arvamusele ei pärine ajutiste kasutuste kontseptsioon viimasest kahest kümnendist – aksiomaatiliseks näiteks ajutistest kasutustest Berliinis on aiamaade asutamine Teises maailmasõjas hävitatud Tiergarteni pargis 1940. aastatel. Juurviljaaiad rajati hävitatud pargialale kahel põhjusel. Esiteks muidugi oli sõjajärgsetel aastatel majanduslikult oluline pakkuda ise kasvatatudprodukte ja teiseks oli väga tähtis uue identiteedi loomine sõjas hävinenud linnaruumile uute kasutuste leidmise kaudu.

VÄLISVAATLUS

Pärast müüri langemist aastal 1989, algas Ida-Berliini taasvastamine. Üürid olid idas läänest märkmisväärselt madalamad. Algas uus skvottimise laine ning paljud tudengid kolisid Ida-Berliini linnaosadesse, näiteks Prenzlauer Bergi. Ühendatud Berliin muutus drastiliselt: alternatiivne Lääne-Berliin ning hääbuv Ida-Saksamaa pealinn sulandusid kokku uueks metropoliks. Esimesele gentrifikatsioonilainele 1990. aastatel järgnes rahvusvaheline „Berliini buum”, mis hoidis aus Berliini elustiili, kuid viis ka teise gentrifikatsioonilaineni.

Hilistel 2000. aastatel ülistati pea kõiki mitmekülgseid väärtusi, mis linnas olid sõjajärgsetel kümnenditel tekkinud. Kuid samal ajal ohustas Berliini buum habrast linnakeskkonda, mis neid hinnatud kvaliteete kandis. Järgnev avalik vastupanu gentrifikatsioonile ning suurtele arendusprojektidele ei ole vähem huvitav kui kõik eelnev.

„Berliin ei armasta sind”
- DIY turismivastased plakatid
Kreuzbergis. Kaader tv.berlin-i
videost: [youtube.com/
watch?v=oLx9Gcchmns](https://www.youtube.com/watch?v=oLx9Gcchmns)

VASTUPANU

Nii buumi ajal kui ka järnevatel hilistel 2000. aastatel tõusid esile esimesed protsesthääled: näiteks protesteerisid Kreuzbergi kogukonnad pidutsevate turistide vastu¹ või Prenzlauer Bergis levisid plakatid Švaabimaalt pärit aadeldajate vastu.

Üks parimaid näiteid kogukondlikust vastupanust viimase aja arengutrendidele on grupi „Mediaspree versenken” (Uputage Mediaspree) tegevus. Uputage Mediaspree võitleb Spree kallastele planeeritud arenduse vastu. Pika aja vältel pärast deindustrialiseerumist on jõe kaldad Kreuzbergi ning Friedrichshain linnaosas olnud mitmete klubide kasutuses. Nendest klubidest on saanud alternatiivse muusika-skeene arengu kuumimad kohad. Kuid jõeäärse suurarenduse tõttu on enamus maakasutuse lepinguid olnud ajutised. „Mediaspree” nimeline projekt hakkas kuju võtma 2002. aastal ning pidi teoks saama 2000. aastate teises pooles ning tooma piirkonda sisse hulga investeringuid. Strateegia oli fokuseeritud massimeelelahutusele ja meediatööstusele, mis potentsiaalselt tõmbaks ligi ka teisi tulevikuarendusi ning eliitlamurajoone. Grupp kohalikke aktiviste algatas mitmeid demonstratsioone „Mediaspree” vastu ning neid toetasid referendumil jõudsalt ka valijad, peamiselt Kreuzbergi ning Friedrichshaini elanikud.

(LOE ARENDUSEST NING PROTESTIST LÄHEMALT REGINA VILJASAARE NING JÖRN FRENZELI TEKSTIST - TOIM).

1. [goo.gl/Q1w5U](https://www.goo.gl/Q1w5U)

„Uputame Mediaspree”
pidu-demonstratsioon, 2008
Foto: flickr.com kasutaja
tranZland.

VÄLISVAATLUS

Bar25. Stseenid filmist „Berlin calling” (2008)

„Mediaspree verseken” väitis, et arengustrateegia pakuks teenuseid vaid väga piiratud inimgrupile ning tõukaks kõrvale piirkonna praegused kultuurilist väärtust loovad kasutajad. Aktivistid organiseerisid ka tänavapeo, mis tõi väärtused, mida kaitsta püüti, valju muusika ning tantsu saatel avalikku ruumi. Lühiajaliselt muudeti tänavad ajutisteks kultuuriareenideks.

Oluline on märkida, et ülalmainitud näidetes protesteerisid esimese laine gentrifitseerijad teise gentrifikatsioonilaine vastu. Kuid teine gentrifikatsioonilaine, nn Berliini buum oli tegelikult nende endi poolt alustatud protsessi jätk. Kohalikud elanikud kaitsesid väärtusi ja linnaosa miljööd, mida nad hindasid enda loomunguna ning seetõttu hääletasid Berliini kapitaliseerumise vastu.

POLIITILINE TAHE

Mediaspree juhtumi puhul toetas avalik võim osaliselt referendumi tulemusi, kuid arenguplaanides ei ole veel kindlale üksteise mõistmisele jõutud.

Teine näide poliitilisest tahtest on endise **Tempelhofi lennujaama juhtum**. Tempelhofi lennujaam paiknes Neuköllni ning Tempelhofi linnaosa vahel, üsna Berliini südames. Lennujaam suleti aastal 2008 plaaniga rajada üks ühine lennujaam linna äärde. 2009. aasta suvel planeerisid mõni tuhat aktivisti ala skvottida, et välja astuda privatiseerumise ning linnaruumi kapitaliseerumise vastu, kuid aktsiooni peatas politsei. 2010. aasta mais avati lennujaama ala, nii nagu ta oli, avalikkusele ning nimetati **Tempelhofi pargiks**. Uues pargis, millel on endise lennujaama infrastruktuur asub 300 hektaril võimalusi mitmesuguseks tegevuseks: rattaga sõitmiseks, uisutamiseks, lohede lennutamiseks, piknikeks, grillimiseks, päevitamiseks, lindude ja putukate vaatlemiseks, uute spordialade leiutamiseks ning katsetamiseks, päikesetõusu ning loojangu vaatlemiseks. Kuid Tempelhofi park oli planeeritud vaid ajutiselt: tulevikustrateegia nägi ette plaani muuta ala osaks rahvusvahelisest aiandusnäitusest IGA 2017 (International Garden Exhibition)², millele järgneks piirkonna väljaarendamine rekreatsiooni- ning elamualana. Aastal 2011 loodi aktivistide grupp „100%Tempelhofe Feld”³, mis võitles eelmainitud arenduste vastu. 2012. aasta suvel hüljati suures osas Tempelhofi pargi senised arendusplaanid.

2. www.iga-berlin-2017.de

3. www.nachnutzung-thf.de

ÕPPETUNNID

2010. aastate Berliin ei tundu enam olevat see sama lahe ja sõbralik igavesti pidutsev linn, millest nullindatel räägiti. Mõned kaasaegse loomingulise Berliini sotsiaalsed ning ruumilised kihid on olnud liiga haprad, et vastu seista buumi tagajärgedele. *Die Gentrifizierung frisst ihre Kinder.*⁴

Kuid Berliini tugevuseks ei ole ainult vaba ruum, ka ei peitu see ainult erilises elustiilis, mida on paljuski kujundanud ruumiline struktuur. Linna iseloomustab tugev kogukond, mis pole mitte ainult loonud kaasegse Berliini – minu arvates ühe meeldivaima urbaanse keskkonna Euroopas – vaid suutis ka vastu seista muutustele, mis järgnesid esimesele gentrifikatsioonilainele. Võin väita, et Berliinile ei meeldi üldplaneeringud ning eliitaarsed lahendused. Mediaspree ning Tempelhoferi juhtumid illustreerivad seda, kuidas kohalikud initsiatiivid on sundinud poliitikuid elanike huve arvestama ning välja töötama paindlikke pikajalisi arengustrateegiaid. See on miski, mida me võiksime Berliinilt õppida.

4. *Gentrifikatsioon sööb oma lapsi*

Tempelhoferi park 2010. aasta suvel